

Α΄ Η ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ ἀρχαιότεροι Ἴωνες φιλόσοφοι φαίνεται ὅτι περὶ μόνην σχεδὸν τὴν φυσικὴν ἠσχολοῦντο. Οὕτως ὁ Θαλῆς καὶ Ἀναξίμανδρος καὶ Ἀναξίμενης ἦσαν κυρίως μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι. Πρῶτος τῶν φιλοσόφων, ὅστις περὶ τὴν Ἠθικὴν ἰδιαιτέρως ἠσχολήθη καὶ ταύτην ἀρκούντως ἐθεράπευσεν, εἶναι ὁ Πυθαγόρας. Ὁ Σάμιος οὗτος φιλόσοφος, ὁ τῆς ἐν Κρότωνι τῆς Κάτω Ἰταλίας πολυθρυλήτου Σχολῆς θεμελιωτῆς καὶ τοῦ σωφροσύνην μάλιστα ἀπαιτοῦντος θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ συλλόγου ἰδρυτῆς, τοσοῦτον ἀπεθαύμασε τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κρατοῦσαν τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ὥστε ὑπέλαβεν ὅτι πάντα ἐν αὐτῷ εἰσι διατεταγμένα κατ' ἀριθμητικὰς σχέσεις καὶ κατὰ τὴν τότε ἀνακριβῆ μέθοδον τοῦ διανοεῖσθαι συνεπέρανεν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἡ οὐσία τῶν ὄντων. Οὗτος δεσπάζει τῆς μουσικῆς καὶ τῆς τέχνης καὶ καθόλου πάντων τῶν θείων πραγμάτων καὶ ἀνθρώπινων ἔργων. Ὁ κόσμος κατὰ τοὺς Πυθαγο-

ρείους προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σύμπαντος
 πυρός, ὅπερ τὰ γειτνιαζόντα μέρη τοῦ ἀπείρου προσ-
 είλκυσε καὶ διώρισε. Περὶ τὸ κεντρικὸν τοῦτο πῦρ
 κινουῦνται πᾶσαι αἱ οὐράνιαι σφαιραὶ καὶ οἴονεὶ τὸν
 ἐναρμόνιον ὀρχοῦνται χορόν. Ἄλλὰ ταῦτα καὶ τὰ
 τοιαῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν μεταφυσικὴν καὶ φυσ-
 σικὴν τῶν Πυθαγορείων. Κύριον δ' ὅμως καὶ ἕψι-
 στον μέλημα τοῖς Πυθαγορείοις ἦτο ἡ ἀσκησις τῆς
 ἀρετῆς καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνύψωσις. Τὴν αἰτίαν τοῦ πράγ-
 ματος τούτου κατανοοῦμεν, εἰάν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ
 πυθαγόρειος σύλλογος προῆλθεν ἐκ τῆς περὶ τοῦ
 χρόνου ἐκείνου κρατούσης μεγάλης ἠθικῆς καὶ θρη-
 σκευτικῆς τάσεως, ἣν περὶ τεκμηριοῖ περιφανῶς καὶ
 ἢ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μεταρρυθμίσεις καὶ με-
 γάλῃ διάδοσις τῶν Ὀρφικῶν καὶ Βακχικῶν μυστη-
 ρίων. Καὶ οἱ γνωμικοὶ δέ, οἱ τῆς τότε ἠθικῆς κατ-
 ευθύνσεως ἀψευδεῖς μάρτυρες, ἔνθεν μὲν ἐξέφερον
 μεμψιμοιρίας διὰ τὴν ἀθλιότητα τοῦ βίου καὶ τὰ
 ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἔνθεν δὲ ἀπῆτουν ἐμ-
 φραντικώτερον τῶν ἑαυτῶν προδρομίων τάξιν καὶ μέ-
 τρον ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ πολιτικῷ βίῳ. Ἐν χρόνοις
 λοιπὸν τοιούτοις, καθ' οὓς τὰ μὲν πάθη καὶ αἱ ἐλ-
 λείψεις ἰσχυρῶς ἤρξαντο νὰ καταπολεμῶνται, ἐπεζη-
 τεῖτο δὲ ἠθικὴ κάθαρσις καὶ μεγάλη τοῦ βίου ἀγνό-
 της, οὐδὲν θαῦμα ὅτι ἐπῆλθεν εἰς βαθεῖαν καὶ ἰσχυ-
 ρὰν διάνοιαν, οἷα ἡ τοῦ Πυθαγόρου, ἡ ἔννοια ἰδρω-
 σεως συλλόγου, οὗ τὰ μέλη ὄφειλον δι' ἠθικῶν

παραγγελμάτων καὶ προσφύρων συνηθειῶν νὰ προ-
αχθῶσιν εἰς καθαρότητα βίου καὶ θεραπείαν πάσης
ἠθικῆς τάξεως. Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι ἢ τε
ἀφρηρία καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ πυθαγορείου συλλόγου
εἶχον κυρίως χαρακτῆρα ἠθικόν. Ἐν τῇ Ἠθικῇ τῶν
Πυθαγορείων θαυμασίως ἐξαίρεται ἡ ἔννοια, καθ'
ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ὄντα, δὲν
ἀνήκει ἑαυτῷ ἀλλὰ τῷ Θεῷ, ὃς ἄρχει καὶ κρατεῖ
καὶ ἐπιμέλεται τοῦ παντός. Ἐντεῦθεν προέρχεται, ὅτι
ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ διατε-
λῶν ὀφείλει ἀείποτε νὰ ἀκολουθῇ αὐτῷ ¹⁾ καὶ νὰ
ἐμμένῃ ἐν τῷ ἐπὶ γῆς βίῳ, ἐφ' ὅσον τὸ θεῖον ἐπι-
τρέπει, νὰ μὴ ἐξέλθῃ δὲ αὐτοβούλως αὐτοῦ, διότι ὁ
παρὼν βίος εἶναι ἢ εἰς τὸν ἀγνισμόν τῆς ψυχῆς
ἄγουσα ὁδός. Καθῆκον ἄρα τοῦ ἀνθρώπου μέγιστον
εἶναι νὰ ἐπιζητήσῃ ἐν τῷδε τῷ βίῳ τὴν ἠθικὴν αὐ-
τοῦ κάθαρσιν καὶ τελείωσιν καὶ τὴν ἐφικτὴν ἐξο-
μοίωσιν τῷ Θεῷ. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος
νὰ φυλάττῃ ἑαυτὸν διὰ παντὸς τοῦ βίου καθαρὸν
καὶ ἀγνόν, ἐπιμελῶς ἀπεχόμενος παντός, ὅπερ δύνα-
ται νὰ μολύνῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ φύσιν ἢ νὰ ἐπε-
νέγκῃ αὐτῇ ἀνωμαλίαν καὶ ἀταξίαν. Διὸ ἀπῆτουν
οἱ Πυθαγόρειοι «φεύγειν σαρκῶν πλεονασμόν» ²⁾,
συνίστων δὲ ὀλιγάρκειαν, ἥτις τῷ μὲν σώματι ὑγί-

¹⁾ Ἐπου τῷ Θεῷ. Στοβ. Ἐκκλ. 2, 66.

²⁾ Διογ. Λαερτ. 8, 23.

ειαν, τῇ δὲ ψυχῇ ὀξύτητα πορίζει, καὶ μέτρον ἔν τε τῇ ἀπολαύσει καὶ τῇ ἐργασίᾳ ¹⁾. Λιότι ἐκεῖνου, ὅς- τις αἰὲ τῷ μέτρῳ χρῆται, οὔτε ἡ χαρὰ οὔτε ἡ λύπη καταδеспόζει, ἀλλ' ὁ τοιοῦτος οὔτε ὑπὸ ἀκατασχέ- του γέλωτος κατέχεται οὔτε ὑπὸ ὑπερβιαλλούσης σκαι- θρωπότητος καταλαμβάνεται οὔτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς πάθους κατακυριεύεται. Ἐὰν δέ τις τύχη ποτὲ νὰ ἦ ἐν ὀργῇ, ὀφείλει μῆτε νὰ λέγῃ τι μῆτε νὰ πράττῃ ²⁾. Ἐκαστος ὀφείλει νὰ ἔχῃ πάντοτε διὰ μνήμης ὅτι ποτὲ εἶπε καὶ μηδὲν νὰ λέγῃ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν ³⁾. Ἐτι δὲ συνεβούλευον ἔνθεν μὲν ἄσκησιν τῆς μνή- μης ⁴⁾, ὅπως πᾶν τὸ ἀναγκαῖον ὑπάρχῃ ἐν τῇ δια- νοίᾳ ἕτοιμον, ἔνθεν δὲ ἄσκησιν τοῦ σώματος, ὅπως καταστῇ ἐκποδῶν πᾶσα φυσικὴ ἀσθένεια, ἣτις καὶ τῇ διανοίᾳ καθίσταται ἐπιβλαβής. Εἰς τὰ σπουδαῖα τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα κατέλεγον οἱ Πυθαγόρειοι τὸ κατ' οὐδένα τρόπον διαταράττειν τὴν ἐν τῷ κό- σμῳ κρατοῦσαν τάξιν καὶ ἰσμονίαν ἀλλὰ τοῦναν- τίον τὸ συντελεῖν κατὰ δύναμιν εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῆς. Τοῦ τοιούτου καθήκοντος παραβιάται εἰσὶ προ- φανῶς καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες καταστρέφουσι τὰ ὀφέ-

¹⁾ Αὐτ. 9. Πότων καὶ σιτίων συμμετροίαν.

²⁾ Αὐτ. 23.

³⁾ Ἰάμβ. β. Πυθ. 35, 257 «μεμνήσθαι τὸ δηθὲν καὶ μη- δὲν εἰκῆ λέγειν».

⁴⁾ Διογ. 8, 23.

λιμα φυτὰ καὶ βλάπτουσι τὰ ἀβλαβῆ ζῶα. Οὐδενὶ ἐπιτρέπεται, λέγουσι, τὸ σκώπτειν καὶ ὄνειδίζειν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἐπιβάλλεται τὸ προσφέρεισθαι πρὸς πάντας μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ¹⁾. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μὴ ψεύδῃται μηδὲ νὰ ὀμνύῃ τοὺς θεοὺς, ἀλλ' αἰείποτε νὰ λέγῃ τὰληθῆ καὶ βιοτεύῃ κατ' ἀρετήν, οὕτως ὥστε μόνος ὁ λόγος νὰ ὑπάρχῃ τοῖς ἄλλοις ἀξιόπιστος ²⁾. Τοσαύτην δὲ σπουδαιότητα ἀπένεμεν ὁ Πυθαγόρας εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὥστε λέγεται ὅτι ἐρωτηθεὶς ποτε, τί ποιήσαντες οἱ ἄνθρωποι ἤθελον ἀποβῆ ὅμοιοι τοῖς θεοῖς, ἀπεκρίνατο: ἐὰν ἀληθεύσωσι ³⁾. Προσέτι παρήγγελλεν ὁ Πυθαγόρας σεβασμὸν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ εὐεργέτας ⁴⁾. Περὶ τοῦ γάμου ἐφρόνει, ὅτι τοῦτον, ὥσπερ πρέπει νὰ μὴ φεύγωμεν, οὕτω καὶ νὰ μὴ διαλύωμεν· διότι ἡ γυνὴ ἐπέχει θέσιν ἰκέτιδος, ἣν δὲν πρέπει νὰ ἐκδιώκωμεν ⁵⁾. Ὅμοίως παρήγγελλεν, ὅπως ἀναστρεφώμεθα μετ' ἀλ-

¹⁾ Ἔνθ. ἀν.

²⁾ Διογ. 8, 22. «Μηδὲ ὀμνύναι θεοὺς, ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν».

³⁾ Στοβ. Ἄνθ. 11, 25.

⁴⁾ Διογ. 8, 22. «Τοὺς πρεσβυτέρους τιμᾶν δεῖν, τὸ προηγούμενον τῷ χρόνῳ τιμιώτερον ἡγουμένους».

⁵⁾ Ἀριστοτ. Οἶκον. 1, 4. Ἰάμβλ. 18. «Γυναῖκα οὐ δεῖ διώκειν τὴν ἑαυτοῦ ἰκέτις γάρ, διὸ καὶ ἀφ' ἐστίας ἀγόμεθα καὶ λῆψις διὰ δεξιᾶς».

λήλων καὶ μὴ ποιῶμεν τοὺς φίλους ἐχθροὺς ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου πειρώμεθα καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς νὰ καθιστῶμεν φίλους ¹⁾). Καθόλου δ' εἰπεῖν περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο οἱ Πυθαγόρειοι τὴν φιλίαν νομίζοντες, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἐναρμόνιος ἰσότης ²⁾ συνάπτουσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς συμφωνίαν φρονημάτων καὶ ἐπιθυμιῶν. Τοσοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς φίλους, ὥστε μὴ μόνον νὰ θεωρῶμεν ὅτι τὰ εἰς τοὺς φίλους ἀνήκοντα εἶναι κοινὰ ³⁾, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ζωὴν, ἐὰν παραστῆ ἀνάγκη, νὰ ἀπολέσωμεν ὑπὲρ αὐτῶν. Εἰς τοὺς αἰτοῦντας τὴν ἡμετέραν συμβουλήν ὀφείλομεν κατὰ τοὺς Πυθαγορείους νὰ παρέχωμεν ἐκείνην, ἣν ὑπολαμβάνομεν ἀρίστην· διότι ἡ συμβουλή ἐστὶ πρᾶγμα ἱερόν, μέγα δ' ἁμαρτάνει ὁ μὴ συμβουλεύων τὸ βέλτιστον ⁴⁾. Ἐντόνως δ' ἀπαιτοῦσιν οἱ Πυθαγόρειοι, ὅπως ἐμμένωμεν τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ νόμοις καὶ καταπολεμῶμεν τῇ ἀνομίᾳ, ἣτις ὑπάρχει μέγιστον κακόν ⁵⁾· διότι ἄνευ ἀρχόντων δὲν δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ διασωθῶσιν. Ἡ πολιτεία δηλονότι ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συναρμοσθεῖσα πρόκειται μὲν ἀπεΐκασμα τῆς

¹⁾ Διογ. 8, 23.

²⁾ Διογ. 8, 10.

³⁾ Διογ. 8, 10. «Κοινὰ τὰ φίλων».

⁴⁾ Ἰάμβλ. β. Πυθαγ. 18.

⁵⁾ Διογ. 8, 23.

τάξεως καὶ ἁρμονίας τοῦ κόσμου, ἄνευ δ' ἄρχων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ¹⁾. Πρὸς διατήρησιν λοιπὸν τῆς ἐν τῇ πολιτεία ἁρμονίας ἐπάναγκες, ὅπως ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων τεθῶσι νόμοι, οἵτινες αἴρουσιν ἐκείνων μὲν τὴν αὐθαιρεσίαν, τούτων δὲ τὴν ἀπειθείαν. Εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς κοινωνίας ἀποβλέποντες οὐφείλομεν νὰ ἐκδιώκωμεν κατὰ πάντα τρόπον καὶ ἐκκριζῶμεν διὰ παντὸς μέσου ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ἀσθένειαν, ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν ἀστάθειαν, ἀπὸ τῆς πόλεως τὴν στάσιν, ἀπὸ τοῦ οἴκου τὴν διχόνοιαν, καὶ ἀπὸ παντὸς καθόλου τὴν ἀμετρίαν²⁾. Τέλος δὲ παρὰ τῶν ἀρχόντων ἀπαιτεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ φιλανθρωπία³⁾. Πρὸς τὴν ἠθικὴν

1) Στοβ. Ἀνθ. 48, 61. «Ἄ πόλις ἐκ πολλῶν καὶ διαφερόντων συναρμοσθεῖσα κόσμῳ σύνταξιν καὶ ἁρμονίαν μεμίμαται, ὁ δὲ βασιλεὺς ἀρχὰν ἔχων ἀνυπεύθυνον καὶ αὐτὸς ὢν νόμος ἔμψυχος, θεὸς ἐν ἀνθρώποις παρεσχηματίζεται».

2) Ἰάμβλ. 7.

3) Στοβ. Ἀνθ. 43, 49. «Τοὺς μὲν γὰρ ἀρχοντας ἔφρασκον οὐ μόνον ἐπιστήμονας ἀλλὰ καὶ φιλανθρώπους δεῖν εἶναι». — Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμέσως παρεχομένην διδασκαλίαν (τὰ ἀκούσματα) ἀναφέρονται εἰς τοὺς Πυθαγορείους καὶ πολλὰ ἠθικὰ διδάγματα, ἅτινα ἔχουσιν ἀλληγορικὸν τύπον καὶ καλοῦνται σύμβολα. Τούτων δέ, φαίνεται, χρῆσιν ἐποιούνητο, ὅπως ἀποβαίνωσιν ἀκατάληπτοι τοῖς ἀμνήτοις. Τοιαῦτα συμβολικαὶ ῥήσεις εἶναι: ἐπὶ Κοίτικος μὴ καθίζειν, ὑφ' ἣν ῥῆσιν ὑπόκειται ἡ ἔννοια, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μένη τις ἀργός,

τῶν Πυθαγορείων τυγχάνει στενῶς συνδεδεμένον τὸ περὶ ψυχῆς καὶ μετεμψυχώσεως δόγμα. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ κατ' αὐτοὺς θείαν ἔχουσα φύσιν καὶ ἀρχὴν ἀλλ' εἰς ἁμαρτίαν περιπεσοῦσα ἐνεκλείσθη πρὸς τιμωρίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ σώματι, ἐξ οὗ δὲν ἐπιτρέπεται αὐτοβούλως νὰ ἀποχωρίζηται μηδὲ νὰ ἀποδιδράσκη¹⁾. Ἄρμα δὲ ἀπολέσασα τὸ σῶμα ἀνέρχεται εἰς ἕψηλότερον κόσμον καὶ ἐκεῖ ἄνευ τοῦ σώματος διάγει ἀθάνατος. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει, εἰ ἡ ψυχὴ ὄλως ἀξία τῆς ἀθανασίας ἀνεδείχθη· εἰ δὲ μή, ἦτοι ῥίπτεται εἰς τὸν Τάρταρον ἢ εἰς νέαν ζωὴν ὀρίζεται καὶ εἰς σώ-

ἀλλὰ νὰ ἀναλογίζηται τὸ μέλλον: μὴ καθεύδειν ἐν μεσημβρία, ὑποδηλοῦσα ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ μὴ ἠσυχάζη, πρὶν ἂν τὸ ἡμερήσιον ἔργον περάνη: μὴ ῥαδίως δεξιὰν ἐμβάλλειν, δηλοῦσα ὅτι δὲν πρέπει τις εὐκόλως νὰ συνάπτῃ φιλίαν: ἐπὶ γῆς μὴ πλεῖν, ὑπεμυραίνουσα ὅτι ὀφείλομεν νὰ μὴ ἐπιχειρῶμεν ἀλόγοις πράγμασι (Διωγ. 8, 17 κέξ.). Καὶ ἄλλαι πολλαὶ τοιαῦται συμβολικαὶ ῥήσεις σκοπὸν ἔχουσι νὰ διδάξωσι τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν. Πλείονα περὶ τῶν συμβόλων τῶν Πυθαγορείων ἰδὲ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου διατριβὴν «περὶ ἀποθειώσεως τοῦ Πυθαγόρου» ἐν «Ξενοφάνει» τόμ. Α' σελ. 349 κέξ.

¹⁾ Πλάτ. Γοργ. 493 A. Φαίδ. 62 B «ὁ μὲν οὖν ἐν ἀπορητοῖς λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὡς ἔν τινι φρουρῶ ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαυτὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν, μέγας τέ τις μοι φαίνεται καὶ οὐ ῥάδιος διῖδειν».

ματα ζώων καὶ ἀνθρώπων εἰσέρχεται. Ἐντεῦθεν φανερόν, ὅτι μεγίστη ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς εὐσεβείας καὶ σωφροσύνης, τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀγνότητος, ὅπως ἡ ψυχὴ καθαρὰ γενομένη ἀξιωθῆ τῆς πρὸς τὸν θεὸν πορείας καὶ ἀθανασίας. Καὶ ταῦτα μὲν εἰσι τὰ φωτεινότετα τῆς Ἠθικῆς τῶν Πυθαγορείων σημεῖα. Ἐὰν νῦν ζητήσωμεν, τίνα ἔχουσι λόγον αἱ ἠθικαὶ αὐτῶν δοξασίαι πρὸς τὰς μεταφυσικὰς καὶ πῶς ἐκείναι πρὸς ταύτας συνδέονται, οὐδὲν θέλομεν εὔρει. Αἰεὶ οὐτε ἡ Ἠθικὴ ὑπάγεται, ὡς τινες ὑπέλαβον, εἰς τὴν μαθηματικὴν Μεταφυσικὴν αὐτῶν οὐτε τὰ νάπαλιν ἡ Μεταφυσικὴ ὑπάρχει ὑποτεταγμένη τῇ Ἠθικῇ, ἀλλ' ἑκατέρα τούτων εἶναι καθόλου ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἑτέρας, τὸ δὲ κοινὸν ἀμφοτέραις εἶναι ἡ ἔννοια τῆς τάξεως. Ὡσπερ δηλαδὴ ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντὸς ἐπικρατεῖ μεγίστη τάξις, ἥτις κατ' ἑξοχὴν ἐν ταῖς ἀριθμητικαῖς σχέσεσι καὶ τῇ κανονικῇ τῶν κοσμικῶν σφαιρῶν πορείᾳ ἐμφαίνεται, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ ὑπάρχει σεμνοτάτη τάξις καὶ θειοτάτη τις ἁρμονία, ἣν ἡ ἀρετὴ ἀπεργάζεται. Ὅτι δὲ ἡ τῆς ἁρμονίας ἔννοια περιορίζετο ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων ἐν μόνῃ τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ κόσμου¹⁾, φαίνεται ἀπίθανον καὶ πρὸς τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς πυθαγορείου φιλοσοφίας ἀσυμβίβαστον. Ἐπειτα τί ἄλλο εἶνε ἡ ἁρμονία καὶ τάξις

¹⁾ Καθάπερ ἐδόξαζεν ὁ πολὺς Zeller.

ἠθικὴ ἢ τῶν παθῶν περιστολὴ καὶ ἢ πόνησον καὶ ἔλλογος τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργεια, ἢ εἰς κοινωνίαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐνωσις, ἢ ἀποφυγὴ ἐρίδων καὶ πολέμων, οὔτινες ἀταξίαν μεγίστην ἐπαύγουσιν τὸν ἀνθρώπον εἰς ἀγριότητα φέρουσιν; Ἐκεῖνο δ', ὅπερ ἐν τῇ προκειμένῳ ζητήματι φαίνεται πιθανώτατον εἶναι ὅτι ὁ ἠθικὸς τοῦ Πυθαγορείου συλλόγος χαρακτηρὸν πολὺ συντελεῖται, ὅπως τὰ μέλη αὐτοῦ μετάσχουσι τῆς πρὸ πολλοῦ ἤδη μετὰ ζήλου ἀρξαμένης ζητήσεως τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων τῶν ὄντων. Αἰὶ καὶ δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι ἡ μὲν ἠθικὴ παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις τάσις εἶναι τὸ πρότερον, ἡ δὲ μεταφυσικὴ τὸ ἕστερον. Πλὴν ἄλλ' ὅμως οὔτε ἡ ἠθικὴ ἐξήρτησεν ἐξ ἑαυτῆς τὴν μεταφυσικὴν, ἥτις αὐτοτελῶς καθόλου ἀνεπιτόχη, οὔτε πάλιν ἡ μεταφυσικὴ ἔδωκεν ὁμόλογον ἑαυτῇ τόσον τῇ ἠθικῇ, ἥτις ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς μεταφυσικῆς χωρήσασα καὶ ἥκιστα φιλοσοφικῶς ἐμαρδοθητοια φαίνεται ὅτι οὐδεμίαν σχεδὸν πρὸς ἐκείνην σχέσιν ἔχει καὶ ἀναφορὰν. Καίτοι δὲ ἡ ἠθικὴ σιγερταίως ἐπιστημονικοῦ τύπου, ὅμως δὲν εἶναι ἀπλῶς δημοῦδος τις θεωρία ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ φιλοσοφικῆς διανοήσεως ἀπορρέουσα περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία. Ἐν ταύτῃ κυρίως ἐξαιρεται ἡ καθαρότης καὶ ἀγνότης τοῦ βίου ἄνευ ὅμως τῆς ἀπαιτήσεως ἀσκητικῆς διαίτης καὶ ἄκρας ἀπαιθείας, ἐντόνως ἀπαιτεῖται ἢ ἐν παντὶ ἀσκησις μὲν καὶ

προαγωγή τοῦ ἀγαθοῦ ἀποφυγή δὲ καὶ καταπολέμησις τοῦ κακοῦ ¹⁾).

Ὁ δὲ τῆς Ἑλεατικῆς Σχολῆς ἰδρυτὴς Ξενοφά-

¹⁾ Τοιαύτη τις οὔσα ἐν ἀμυδροῖ σκιαγραφία ἢ τοῦ Πυθαγόρου Ἠθικὴ ἀποβαίνει ἐπιτηδεΐα, ὅπως τὸν μὲν ἄνθρωπον εὐθὺ ἀγάγη εἰς τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμόν, τὴν δὲ πολιτείαν κρατῆ ἐν τάξει θαυμαστῇ καὶ θειοτάτῃ ἁρμονίᾳ, ὁμοίᾳ πρὸς ἐκείνην, καθ' ἣν τὸ θεῖον λειτουργεῖ καὶ ἑμμελὲς τοῦ παντὸς σύστημα, ὕπερ πάνυ προσφυῶς κόσμον ὁ Πυθαγόρας ἐκάλεσεν. Ἠλικὴν ὠφέλειαν τοιαύτη ἠθικὴ διδασκαλία νὰ παράσχη ἠδύνατο, μαρτυρεῖ περιφανῶς ἡ ἀκμὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν πόλεων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, αἵτινες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σαμίου φιλοσόφου ἐπολιτεύσαντο. Ἀλλά, ὡς μὴ ὠφελεν, ἡ ἑξαιρετος θέσις καὶ ἡ σθεναρὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἀρχῶν ὑπεράσπισις τοῦ πυθαγορείου συλλόγου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς σφοδρὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεις, αἵτινες τὸν μὲν Πυθαγόραν ἠνάγκασαν νὰ μεταναστεύσῃ εἰς Μεταπόντιον, ἐνθα καὶ ἀπέθανε, τοὺς δὲ διαφυγόντας τὸν θάνατον μαθητὰς αὐτοῦ νὰ διασκορπισθῶσιν εἰς διαφόρους πόλεις. Καὶ ἐπήνεγκε μὲν ἡ ὄξεια ἀντίδρασις πλείστων Πυθαγορείων τὸν ὄλεθρον, οὐχὶ δ' ὅμως καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν τὸν ἀφρατισμόν. Διότι τὰ διανοήματα τούτων πλείστον ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ ταῦτα φιλοσόφων, οἵτινες ἀπὸ πολλῶν καὶ ὑγιῶν ἀφορμηθέντες ἀρχῶν προῆλθον εἰς σεμνὰ καὶ μεγαλεῖα φιλοσοφήματα, ἃ τιμῶσιν ἔσαεὶ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ καθάλου τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν.

της ὁ Κολοσύσιος, τῆς μιᾶς τῶν ἄντιων ἀρχῆς θεολογικῶς ἀντιλαμβάνομενος, διδίδασκει, ὅτι ὁ Θεὸς (καὶ δὴ καὶ ὁ τοῦτο σμικρῶτον κόσμος) εἶναι εἷς καὶ ἀγέννητος, αἰώνιος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ σφοδρὸν κηρύττει πόλεμον κατὰ τῆς συγχρόνου πίστεως, ἥτις τὸ θεῖον ὡς ἀνθρωπώμορφον καὶ ἀνθρωποπαθὲς ἐξελαμβάνει. Ἀνάλογον ἀξίαν πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ταύτην θεωρίαν ἔχει καὶ ἡ ἠθικὴ τοῦ φιλοσόφου ἀπαίτησις, ὅπως οἱ πολῖται τὴν ὀσίμην καὶ σωματικὴν δεξιότητα περὶ ἐλάττωτος ποιῶνται τῆς σοφίας, ἢ πολλῶν τιμωτέρω τῇ πολιτείᾳ ὑπάρχει.¹⁾

Ἄλλὰ πλείω καὶ ἀξιολογώτερα ἠθικὰ διδάγματα εὑρίσκομεν παρὰ τῇ βαθυνουσιᾷ τῆς Ἐφεσίου φιλοσόφου Ἡρακλείτου, ὅς περὶ τὴν τῆς ἀληθοῦς τῶν ὄντων φύσεως θεωρίαν ἐνδελεχῶς ἀσχοληθεὶς καὶ τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων κατ' ἐαυτὸν συντόμως ἐρευνήσας προήχθη εἰς τὴν δοξασίαν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δεινὴν πλανῶνται πλάνην πιστεύοντες, ὅτι τὰ ὄντα διατελοῦσι σταθερὰ καὶ μόνιμα. (Οὐδέν, λέγει, εἶναι ἀμετάβλητον καὶ πάγιον, ἀλλὰ τοῦναντίον πάντα ὑπόκεινται εἰς διηνεκῆ μεταβολὴν καὶ ἀδιάρκειτον ἀλλοίωσιν²⁾). Ἡ ἡμέρα, ὡς καὶ ἡ νύξ, νῦν μὲν εἶναι

¹⁾ Ἀποσπ. 19 Μυθ.

²⁾ Ἀποσπ. 21. «Πάντα ῥεῖ ποταμῶ οὐκ ἔστι δις ἐμβῆς εἶναι τῷ αὐτῷ». πβλ. Πλατ. Κρατ. 401 D, 402 A.